

nost. Toda ne zlato kakor mislite vi. Naše zlato so mokre oči, naše zlato je vino v čaši.

In ker smo bohemi, so nam kvante ljubše od vsega. Dosti ljubše od lažne modrosti. Vsakomur jih vržemo v obraz, ker nismo pošteni, kakor ste pošteni vi. Vi govorite drugače. Z umazanimi usti in za zaprtimi vrati. In grše so vaše besede. Mi jih govorimo iz prešernosti, vi iz duše, v zlate okove okovane.

Morda si bil ti tisti, ki sem mu zadnjič to povedal v obraz? Odpusti mi, o pošteni brat! Odpusti mi, da ti tako pravim. Odpusti mi, ker te nisem hotel užaliti. Res ne. Saj veš, da smo bohemi odkriti, da povemo vsakomur resnico v obraz.

In še nekaj ti rečem. Kadar me spet zagledaš na ulici, si misli, da sem kakor tisto dekle, ki sva ga zadnjič srečala. Tisto, ki ga nisi pozdravil, ko sem jaz snel klobuk in se mu nasmehnil. Kadar me srečaš, napravi tako, in hvaležen ti bom. Kadar me srečaš zjutraj, ko hitiš v službo, kadar me srečaš z raztrgano kravato in nageljnomo v gumbnici.

Naj od sramu postane tvoje lice rdeče kakor tisti nagelj. In hvaležen ti bom.

Napravi tako, saj si pošten, tako pošten, da bi ti s pestjo sunil v lice, čeprav bi bil potem tebi bližji.

In potem bom stisnil svojo dušo, da bo zazvenela, da bo zazvenela kakor srce pociestnice, ki čaka v mrazu pod cestno svetilko, kakor tisti dinar, ki si ga vrgel pevki na krožnik.

GLEDALIŠČE V NEW YORKU

P R E G L E D S E Z I J E 1931/1932

V. F. CALVERTON

Poskus, da bi zatrli igro „Vrtiljak“, je bil po mojem mnenju najpomembnejši dogodek v pravkar končani gledališki seziji. Ni dolgo tega, komaj nekaj let, kar so zatrli nemoralnost na odru. Toda danes, ko je moč buržoazije na vseh straneh ogrožena, ko so učinki vojne in izprijenost njene morale dodobra prevrnili njene dobre šege, je seksualno dejstvo postalo mnogo manj važno nego politično. Izzvani po novem razvoju civilizacije, se moralnih nazorov cenzure oklepajo samo moralni trdoživci stare generacije, postarni moški in ženske, katerih notranja poželenja se morejo spokorno zabrisati samo s preganjanjem njenih zunanjih oblik. Vendar se danes pornografske igre lahko brez kazni pro-

izvajajo; celo jezik, ki ga uporabljajo, je doživel tak prevrat, da bi se ga ustrašile ženske z naličkanimi rokavi, krinolinastimi, zvončastimi krili, kakor so živele v dobi kraljice Viktorije. Fizična dejstva se ne spravljajo več v zvezo z močno pretiranimi zmožnostmi tako šibke ptice kakor je štoklja in osebne resničnosti se ne prikrivajo več v čuvstvenem pesku, v katerega so se nojem slične ženske tiste dobe baje skrivaj in dostojno umaknile.

Ker državi znova grozi prevrat in se na vseh plateg gromadijo dokazi za ta prevrat kakor grozeče iztegnjen prst, ki oznanja razdejanje, je politično dejstvo znova postalo važno.

Sicer smemo smatrati poskus, da bi zatrli „Vrtiljak“, kot osamljen dogodek, vendar bomo kmalu spoznali, da je značil samo začetek cele vrste takih preganjanj.

Toda oglejmo si najprej, kaj se je godilo z „Vrtiljakom“. Vladajoči politični vplivi v newyorškem mestu so naredili odločen in premišljen poskus, da bi zatrli igro „Vrtiljak“, ker pomeni ta igra neposreden napad na Tammany, na organizacijo, ki ima vso politično moč v mestu v svojih rokah. „Vrtiljak“, ki sta ga spisala Albert Maltz in George Sklar, dva radikalno misleča dijaka z univerze Yale, in ki sta ga uprizorila Michael Blankfort in Walter Hart, dva izmed najsijajnejših mladih radikalov današnjega ameriškega gledališča, je igra, ki obravnava korupcijo v mestni politiki in molče Rothsteinov slučaj, eno najodvratnejših prigod, kar jih pozna kriminalistika, ter dviga obtožbo zoper celo mestno upravo v New Yorku. Igra razkriva notranje delovanje newyorške politike — kaj lahko tudi politike slehernega ameriškega mesta —, razkrinkuje lažnost in verolomnost njegovih uradnikov in grehotno malodušnost njihove morale. Najsmelejše razkritje igre je opisovanje spletk, katere so si izmislili, da bi zmagali pri nekih bližnjih volitvah. Tudi prizor o Tretji stopnji, v katerem pretepejo nedolžnega natakarskega vajenca malone do smrti, da bi ga pripravili do tega, da bi podpisal priznanje krivde, je nekoliko preveč verno dejstvo, da ne bi vznemirilo vladajočega uradništva.

Vendar bi vse te činjenice vzbudile le malo vznemirjenja, da ne bi bila resnica, da je vsa newyorška kritika hvalila igro kot pomembno, znamenito dramatično delo; in spričo take hvale in vedno številnejšega občinstva, ki jo je prihajalo poslušat in gledat, so se prizadeti odločili, da jo uprizorijo na Broadwayu. Tedajci pa so se pojavile težkoče. Najprvo je Leblangova družba sklenila pogodbo, da uprizori igro v gledališču Cort; čim se je to zgodilo, se je začel pritisk na družbo in ona je pogodbo preklicala. Za njo je gledališče Avon pristalo na to, da pokaže igro na

odru; toda tisti dan, ko je igra imela biti prvič prikazana na Broadwayu, je gledališče obkolila policija, ki je zabranila uprizoritev. Pretvezo za prepoved so utemeljevali s tem, da si uprava gledališča Avon ni bila preskrbela obnovljenega dovoljenja za uprizoritev. Nezmiselnost take pretveze je postala na mah očita, brž ko se je doznalo, da si tudi nobeno drugo gledališče v tistem delu mesta in v bližini ni bilo preskrbelo obnovljenega dovoljenja za uprizoritev, a so bila vzlic temu odprta in igrala, kar se je dalo. Lastnik gledališča Avon je bil pripravljen izpolniti sleherno zahtevo oblasti za izdajanje dovoljenj; pa so mu povedali, da gledališča ne more otvoriti, dokler ga natanko ne pregleda policijska in ognjegasna oblast ter vsaka druga oblast, ki v skladu z odredbami in predpisi o nadziranju gledališč še daje potrebno dovoljenje. Čudni in nasprotujoči si značaj te zahteve je postal očit, ko je lastnik gledališča Avon dokazal mr. Geraghtyju, komisarju za dovoljenja, da gledališče Avon že enajst let deluje in da ves ta čas ni bilo doživelo takega čudnega nadziranja in da mu ni nobena oblast nikdar tudi en večer delala zaprek zaradi kakih težkoč v pogledu potrebnega nadziranja. Medtem pa so vsa ostala gledališča nadalje uprizarjala svoje predstave, ne da bi jih motilo in oviralo nadzorovanje ali pomanjkanje obnovljenega dovoljenja za uprizoritev.

Dolge dneve so politične sile kljubovale odvetnikom in časnikarjem in niso hotele dati dovoljenja, da se gledališče odpre. Iz kakovosti njih ravnanja je vsem prizadetim postalo jasno, da je Tammany bila odločena, da raztegne svoje nadzorstvo čez celo vrsto tednov, vsaj tako dolgo, da izčrpa omejena sredstva mladih avtorjev in doseže, da mine zanimanje za igro. Samo ognjegasna oblast, ki ji je bilo naročeno, da poišče pomanjkljivosti, je našla devet primerov, v katerih je bilo treba izvršiti gradbene izpremembe v gledališču, preden bi moglo zopet delovati. Ena teh zahtevanih izprememb je bila predelanje lege parketnega prostora za orkester; zaradi tega je bilo treba odstraniti petdeset sedežev, izprememba, ki bo mimo učinkovanja na plače igralcev in igralk veljala gledališče dobrih tisoč dolarjev na teden. Še hujše je bilo to, da ni bilo po izvršenih izpremembah nobene gotovosti, da si oblast ne bi izmislila novih težkoč in zahtevala novih izprememb. Zaradi vsega tega so prizadeti poskusili, da bi dobili za igro kako drugo gledališče; toda vse zaman. Eva Le Gallienne, ki je bila prvotno ponudila svoje gledališče za primer takih težkoč, kakor so se pojavile, je morala svojo ponudbo umakniti, ko je spoznala, kako nemogoče ji je bilo boriti se zoper sile, ki so se vzdignile zoper igro. Položaj je postal tako obupen, da sta avtorja že začela misliti na to, da bi se z igro preselila v Hoboken; tako

nemogoče se jima je zdelo, da bi jo uprizorili v New Yorku, kjer so se kremplji Tammany Hall-e raztezali v vseh pravicah, nad gledališča, nad lastnike gledališč in uradnike gledališč.

Tedaj pa so časniki rešili položaj. The New York Times, The New York Telegram, The New York Post in drugi so prenesli boj za igro iz notranjih predelov na prvo stran. O borbi je govoril Seabury v svojih napadih na Tammany; sledili so uvodni članki, ki so pozivali komisarja Geraghtyja, naj odgovori na obtožbe, izgovorjene zoper njegovo obstruktivno ravnanje. V boj so posegli tudi uredniki drugih časniških oddelkov, in politike je obšel silen strah, ko je preganjanje igre postalo splošna govorica v mestu.

Spričo vsega vika in krika, ki so ga vzbudili časniki, so se politiki morali vdati; z nejevoljo je bilo dano dovoljenje in 10. maja so pričeli z uprizoritvijo igre potem, ko je bilo gledališče Avon narejeno tako varno zoper ogenj kakor skalnat obok.

Ali pa je tako dobljena zmaga tudi trajna? Ni! Kakor so velike sile, delujoče z raznimi pripomočki, naredile ob koncu prvega desetletja tega stoletja konec nesnago kidajočim mesečnikom, prav tako bodo tudi naredile konec nesnago kidajočemu odru, brž ko oder postane preteč v političnem pomenu besede. Kadar se odločijo, da uporabijo svojo moč pri gledališču, je ta moč vse bolj nasilna in uničujoča kakor v primeru mesečnikov. Že sama investicija kapitala v odrske prireditve dela gledališče sredstvo, ki ga politični lopovi izlahka uporabljajo v svoje namene. Mi niti ne potrebujemo ameriškega Mussolinija, ko želi senator Reed vzpostaviti tako kontrolo. To, kar se je zgodilo z „Vrtiljakom“, je le slabotno predznamenje tistega, kar se bo zgodilo v prihodnosti, kakor hitro se velike sile odločijo, da cenzurirajo oder. S svojim fašističnim obvladanjem in skritim delovanjem lahko dosežejo svoje namene, ne da bi se ostalo prebivalstvo zavedalo njih vpliva. Ako se ameriški pisatelji gledaliških iger zadovoljijo s seksualno svobodo, ki so jo dosegli, in se ne upajo stopiti na polje politike in socialnih teženj, potem taka cenzura ne bo potrebna. Ako pa po drugi plati vztrajajo pri tem, da si upajo pisati dramatična dela s socialnimi težnjami, kar morajo storiti, če hočejo biti pošteni v slikanju svoje dobe, jim bo odločen: stoj! zaklicala cenzura, ki bo toliko hujša, ker je tako nevidna. Ravnanje Tammany Hall-e, ko je skušala zatreti „Vrtiljak“, je bilo nerodno in abotno, res, šolarsko v svoji nemoči. Toda izkušnja, ki so jo politiki imeli z „Vrtiljakom“, jim je dala druge nauke. Zdaj bodo vedeli, kako je treba v prihodnje boljše ravnati — prav v tem pa tiči velika nevarnost, na katero moramo biti pripravljeni.

Edina rešitev, ki nam je mogoča, je v tem, da si zgradimo lastno gledališče, ki se ne bo zanimalo za broadwayske uspehe, temveč za to, da izreče poziv, za katerega se Broadway ne bo zmenil. Ni treba, da bi taka gledališča bila velika, marveč, da bi bila gledališča, ki bodo govorila resnico. V broadwayskem obeležju moramo „vrtati odznotraj“ tako dolgo, dokler moremo; prav tako pa moramo biti pripravljeni, da nas v bližnji bodočnosti „izvrtajo“. Potem, ko postane sedanja politična kontrola bolj odkrito fašistična, kar se bo zgodilo v nekaj bližnjih letih, bo mogoče v broadwayskem obeležju ostati samo tedaj, če se pravi smoter gledališča žrtvuje škodljivi sentimentalnosti.

Gledališče je vedno bilo razredno sredstvo, tako za časa Euripida, Plauta, kakor za Shakespearea, Ibsena in O'Neilla. Dokler gledališče obravnava snovi, ki ne izzivajo moči vladajočega razreda, deluje lahko svobodno kakor mu je drago. Čim pa vzame v napadanju tega vladajočega razreda krepelce v roke, je konec njegove prostosti. O' Neill gre lahko neovirano v podzemski svet nezavednih, lahko razkriva krvoskrunska utemeljevanja največjih sodnikov in celó postane katoličan na tem potu, in nikdo ne bo zoper to niti najmanj godrnjal ali ugovarjal. Ako pa napade vladajoče sile na isti odkriti način, kakor sta to storila avtorja „Vrtiljaka“, se bo celó komisar Geraghty zavedel dejstva, da je O' Neill več kot ime možne peščice tammanyskih policajev. In tedaj bo O' Neill spoznal, da ima oder celó v tridesetih letih tega stoletja svoje zapreke. Vendar je O' Neill zdaj varen pred takimi nevarnostmi. Igri „The Hairy Ape“ (Kosmata opica) in „Anna Christie“ ležita za njim, ne pred njim. Mlajši dramatski pisatelji, med katerimi sta Maltz in Sklar samo simbol, so tisti, ki se bodo morali drzniti in se lotiti takih predmetov in snovi ter izpremeniti ameriško gledališče v socialno silo, kakršna mora postati, da doseže nov in trajen pomen. *(Prevedel A. Ham.)*

TRIGLAV

ANTON DEBELJAK

I

Glej, tod deviško hladna bdi planika,
 a niže mami bujna, strastna murka,
 medtem ko dva peščena bela curka
 v dol lijeta spod gorskega branika.